

نقش اخلاق و معنویت در زندگی همراه با بررسی اجمالی این مهم در بخشی از زندگی حضرت زهرا (سلام الله علیها)

گوهر محمد پور^۱

چکیده

معنویات و اخلاق از اصول مهم زندگی فردی و اجتماعی به شمار می آیند. بخشی از این اصول به طور فطری در جوهر هر انسانی موجود است اما با بی توجهی و عدم اهتمام به آنها مورد فراموشی قرار خواهند گرفت. این اصول را می توان با معرفی الگوهای مناسب به انسان ها و جلوگیری از فراموش شدن آنها در ذهن افراد زنده نگاه داشت. با وجود شخصیت عظیم و بزرگی که حضرت زهرا سلام الله علیها داشته اند و کتب متعددی که راجع به ایشان نوشته شده است، عامه ی مردم و حتی تعداد زیادی از مذهبیین شناخت کافی از ایشان ندارند. شخصیت این بانو آنچنان والا بوده است که خداوند سوره ای را در منزلت ایشان نازل فرموده است. هرچند نام ایشان در بین شیعه و سنی والا و گران قدر است. ولی شناخت ما از این کوثر هستی کم است. در پژوهش حاضر تلاش شد، ابتدا به بررسی پژوهش های مرتبط با نقش اخلاق و معنویات در رشد فرد و جامعه پرداخته شود و سپس به بیان گزارشات و احادیثی از سبک زندگی آن بانوی بزرگوار پرداخته شود تا شمه ای از شیوه ی زندگی آن حضرت برای خواننده روشن گردد. روش تحقیق کیفی، روش توصیفی-تحلیلی، برای پیش برد این مقاله اتخاذ شده است. اگر شخصیت حضرت زهرا سلام الله علیها به مردم آن گونه که هست نشان داده شود، مردم به الگویی کامل دسترسی خواهند داشت تا بتوانند در مخاطرات و گردنه های اخلاقی و معنوی راه را از بی راه باز شناسند.

کلمات کلیدی: معنویت، اخلاق، حضرت زهرا سلام الله علیها، الگو، انسان

مقدمه و بیان مسئله

انسان موجودی ارزشمند است که دارای استعداد های بالقوه ی خدادادی است. آفریننده ی این انسان از بدو تولد تا زمان مرگ امکانات رشد و تکامل را در اختیار نوع بشر قرار داده است. انسان به عنوان موجودی برخوردار از حرکت اختیاری، با مسائل و مشکلاتی در زمینه تعیین ملاک کمال نوع خود و مراتب آن و نیز ارزش های اصلی مربوط به این حوزه مواجه است. از طرف دیگر، حیات اجتماعی انسان و ملزومات آن پرسش های فراوانی را درباره ملاک های پیشرفت اجتماعی، نحوه دستیابی و نسبت آن با کمال افراد بشر مطرح می کند. داشتن یک الگوی مناسب و به دور از خطاهای مرسوم بین بشر عادی می تواند تا حد زیادی مسیر را برای رشد انسان روشن و واضح کند. این الگو به مثابه ی راهنمایی می ماند که چراغی به دست گرفته است و پیشاپیش آدمی در حرکت است حال این آدمی است که حق انتخاب دارد که این راه را بپیماید یا نه. حضرت زهرا سلام الله علیها به عنوان الگویی برای تمام انسان های جهان نمونه ای از این راهنماهاست.

^۱ کارشناس ارشد زبان انگلیسی و طلبه سطح، mohammadpour396@gmail.com

معنویت در جامعه اسلامی مبتنی بر دین و آموزه های دینی است طوری که تعالیم اسلام شکل دهنده معنویت می باشند. معنویت همواره اخلاق گراست اما اخلاق گرایی معطوف به معنویت نیست. (ویسی، ۱۳۹۸). جامعه‌ای که در آن معنویت نهادینه شود اخلاق مداری در میان لایه های مختلف اجتماعی رسوخ می کند. تمام جوامع بشری به دنبال رشد هستند، حتی جوامعی که اعتقادی به رشد دینی و معنوی انسان‌ها ندارند به دنبال پرورش اخلاقیات در جوامع خود هستند. جامعه‌ای که در آن اخلاق حاکم باشد نسبت به جامعه‌ای که اخلاقیات در آن جایگاهی ندارد از امنیت و آرامش روانی بهتری برخوردار است. معرفی حضرت زهرا سلام الله علیها به عنوان الگوی اخلاق و یک شخصیت رشد یافته در زمینه‌های فردی و زندگی اجتماعی و حتی سیاسی می تواند تصویر خوبی از یک زن در نقش‌های مختلف اجتماعی به تصویر بکشد که سبک زندگی اخلاق‌مدار ایشان موجب رشد شخصی خود ایشان و به طور گسترده‌تر جامعه‌ی بشری شده است. معرفی این بانوی بزرگ از ضروریات جامعه امروزی به حساب می آید که نه تنها الگویی مناسب برای جامعه‌ی اسلامی است بلکه الگویی برای تمام مردان و زنان عالم می تواند باشد.

در پژوهش حاضر تلاش شده است، ابتدا به بررسی پژوهش‌های مرتبط با نقش اخلاق و معنویات در رشد فرد و جامعه پرداخته شود و سپس سعی شده با بیان برخی از ویژگی‌های حضرت تصویری کوچک از زندگی آن حضرت در ذهن خواننده ترسیم شود. در این تحقیق روش تحقیق کیفی، روش مورد استفاده بوده است. روش توصیفی-تحلیلی برای پیش برد این مقاله اتخاذ شده است.

نقش معنویت در زندگی

احساس رضایتمندی شاخصی اساسی در تعیین کیفیت زندگی و تعیین سلامتی فکری و روانی است و این احساس رضایت درونی زمانی حاصل خواهد شد که به مولفه های اساسی اهمیت داده شود و کیفیت زندگی از جنبه های مختلف در سطح مطلوبی باشد و قطعا این کیفیت مطلوب زندگی وابسته به معیارهایی است. اگر این اصول و معیارها به شکلی استاندارد نهادینه شده باشند هم فرد احساس معنوی ارزشمندی خواهد داشت و هم سبک زندگی قابل قبول و با کیفیتی لذا می توان گفت که رشد معنویت و تاثیر آن در ماهیت فرد و سبک زندگی او سبب ارتقای کیفیت معنوی زندگی خواهد شد. اگر کیفیت زندگی از جنبه های مختلف را بررسی کنیم بخشی از آن کیفیت معنوی زندگی است بخش های دیگری هم چون کیفیت زندگی کاری، کیفیت مادی زندگی، کیفیت آموزشی و علمی زندگی مجموعه ای از فرآیندهایی هستند که می توان از آنها به عنوان ابعاد دیگر کیفیت زندگی نام برد و قطعا برای به حد مطلوب رساندن این کیفیت ها نیاز به پیروی از اصول و شاخص هایی است تا آن جنبه از فردیت یا آن جنبه از ماهیت زندگی رشد و پرورش یابد معنویت جنبه مهمی از ابعاد کیفیت زندگی است رشد اخلاقیات و اعتقادات سبب شکوفایی فکری و شکل گیری جهان بینی درستی خواهد شد طوری که فرد تفسیر و تفکری سالم و صحیح از زندگی و خود پیدا خواهد و لذا می تواند ماهیت و سبک زندگی خود را از جنبه های مختلف اعتلا ببخشد در واقع هدف رشد معنوی نیز آن است که سطح زندگی فردی و ساختاری اجتماعی را بهبود ببخشد (صابری، ۱۳۹۶).

مسئله اخلاق با توجه به جایگاه علمی آن در معارف دینی، همواره مورد توجه علمای دین بوده است. همچنین هر مکتبی داعیه دار مباحث اخلاقی هست و در این باره سخنی به میان می آورد چرا که اخلاق ریشه در فطرت انسان دارد. برخی از ادیان گرایش دوم در اخلاق را پذیرفته و ادعا می نمایند. در اخلاق دین مدار این نتیجه ها ممکن است در جهان دیگر که فرا مادی است نیز اتفاق بیافتند اما در اخلاق غیر دینی، رخداد نتیجه های دلخواه برای مثلاً جامعه انسانی، تنها در جهان مادی مد نظر است. در این اخلاق ریز الگوهای اخلاقی و این که چه اموری نتیجه هایی دلخواه برای جامعه انسانی دارند، ممکن است با اجماع روانشناسان و جامعه شناسان برجسته تعیین شود نه لزوماً متولیان دین. (ویکی پدیا) به منظور دستیابی به اطلاعاتی درباره ی شیوه ی زندگی و کاربرد ارزش های معنوی به طور خاص اخلاق در زندگی فردی و اجتماعی حضرت زهرا سلام الله علیها و همچنین تاثیر ارزش های معنوی در تکامل شخصیت انسان و جامعه کتب و مقالات مختلفی مورد بررسی قرار گرفتند. در این مقاله برخی از مطالب تکراری ذکر شده در برخی از کتب نادیده گرفته شود و به سبب شهرت آنها در این مقاله ذکر نشدند.

جایگاه اخلاق در جامعه

جایگاه اخلاق به عنوان بخشی از معنویات در زندگی هر فردی به عنوان ابزاری انسان ساز که آدمی را از دیگر موجودات متمایز می سازد و با رشد و تعالی فضایل اخلاقی، نور ایمان را به قلب وی می تاباند. بدیهی است نظام اخلاقی اسلام سرشار از فضایل و گزاره های اخلاقی است که فرد مسلمان به وسیله تطبیق عملی آنها، توانایی اکمال دین خویش، و گام برداشتن در مسیر اصلاح امور دنیا و آخرت خویش را کسب می کند. هدف از بنای آموزه ها و عبادت هایی که اسلام واجب کرده و ایمان به آنها را پایه های اسلام برشمرده است، چیزی جز تمرین های درست و کارساز با هدف نهادینه کردن خلق و خوی پسندیده و روابط سالم و پایدار اجتماعی مناسب و درست در انسان نیست. بر همین اساس نیز این آموزه ها و فرمان های الهی باید همیشه تکرار شوند تا خلق و خوی صحیح را در زندگی اجتماعی انسان به صورت ملکه در آورند. این عبادت ها بیشتر، انسان با شور و شفع به آنها روی می آورد و از انجام مداوم آنها، تندرستی و شادابی را در زندگی اجتماعی میجوید. جایگاه و اهمیت اخلاق در زندگی اجتماعی تا بدان جاست که حتی عمل کردن به قوانین و مقررات اجتماعی نیز بدون پشتوانه اخلاق ممکن نیست و اخلاق، بهترین ضامن اجرای قوانین و مقررات است. از این رو، مباحث اخلاقی، از مهم ترین هدف های ارسال پیامبران در جامعه به شمار می رود و بدون آن، نه دین برای مردم مفهومی خواهد داشت و نه جامعه بدون اخلاق امکان خواهد بود. (نجم الهدی، فاطمه سادات؛ رضا شرمسار، ۱۳۹۴)

انسان موجودی کمال گرا

انسان موجودی ذو ابعاد است و به همین دلیل یچیدگی های زیادی دارد به گونه ای که حتی خود انسان قادر نیست به شناخت کاملی از خود برسد و حتی در بعضی از جنبه ها روش های تجربی و عقلی قاصرند از اینکه بتوانند در آن جنبه ها راه به جایی ببرند. حتی اموری مانند نیک بختی و بدبختی که ممکن در نگاه اول به نظر بدیهی برسند بسیار مبهم هستند و کار را تا حدی دشوار می کنند به طوری که می توان گفت گاهی حتی دو فیلسوف در این باره نظر یکسانی ندارند. البته این موضوع

از نقطه نظری به پیچیدگی و ناشناختگی قوا و امکانات و استعداد‌های بشر مرتبط است. مسئله وقتی پیچیده تر می شود که زندگی اجتماعی بشر و لوازم آن و نیز مسئله نیک‌بختی و بدبختی برای عموم یک جامعه در نظر گرفته شود و مورد تفکر و تأمل قرار گیرد. پیچیدگی این موضوع در این سطح، قاصر بودن شناخت انسان را بیش از پیش نمایان می کند. این پیچیدگی بیش از این نیز می تواند ادامه پیدا کند؛ یعنی وقتی که مسئله روح و جاودانگی آن و دانش اندک انسان از نشئه مابعد دنیا را در نظر بگیریم. پس انسان موجودی است که وجود او برای چیزی والاتر از این جهان مادی خلق شده است که اگر صرفاً جنبه‌ی مادی زندگی او را در نظر بگیریم بسیاری از امور اخلاقی جایگاهی ندارند. انسان با التزام با اخلاق داری روح خود را رشد می دهد و هر چه در این وادی بیشتر پیش می رود باز هم جایی برای پیشرفت دارد و هر چه التزام انسان به اخلاقیات بیشتر شود، کیفیت زندگی اجتماعی او بهبود می یابد.

رشد اخلاقی و رشد اجتماعی

رشد اخلاقی در طول قرن ها از مهمترین مسایل اجتماعی مورد توجه بوده است. نظریه پردازان بزرگ اوایل قرن بیستم، اخلاق را وسیله ای برای رشد اجتماعی به حساب می آورده اند. لذا رشد اخلاقی از مسایل عمده روان شناسی اجتماعی است. اخلاق بر توافق افراد مبتنی است تا خودشان را آزادانه با هنجارهای جامعه مطابقت دهند. با توجه به اینکه قوانین اخلاقی نوعی پیمان و قرارداد اجتماعی است، اگر افراد به گونه ای منطقی دریابند که هنجارهای دیگری نیز وجود دارد که می تواند برای بیشتر افراد جامعه مفیدتر باشد، شیوه های قبلی قابل اصلاح و تغییر به نظر می آیند. مساله رشد اخلاقی در اکثر آثار روانشناسی با دو مقوله رشد اجتماعی (یعنی چگونگی ارتباط با دیگران) و رشد شناختی (چگونگی قضاوت درباره رفتار خود و دیگران) مرتبط شده است. مطابق این دیدگاه ها دو مقوله رشد اخلاقی و رشد اجتماعی در ارتباط با یکدیگرند و روانشناسان معمولاً این دو مقوله را در یک مجموعه واحد مورد بررسی قرار داده اند. از این دیدگاه همراه با رشد شناخت خود و هویت خود، فرد به تدریج تصویری از خویش در میان دیگران و در ارتباط با دیگران پیدا می کند که این تصور یکی از پایه های شکل دهنده مناسب اجتماعی و اخلاقی او با دیگران است. (کیخانیا، و نیک منش، ۱۳۹۵)

نقش اخلاق در نجات فرد و جامعه

اخلاق، نه تنها در نجات جامعه و مسائل اجتماعی، نقش دارد بلکه در نجات فرد و مطالب فردی نیز سهم مؤثری ایفا می کند؛ زیرا اخلاق، تنها برای ایجاد یک مدینه فاضله، شهر و یا کشور متمدن و با فرهنگ نیست؛ انسان خواه در جامعه زندگی کند، خواه در زاویه ای به سر ببرد نیازمند به اخلاق است. البته اگر جامعه ای وجود داشته باشد و کسی بخواهد عمداً از جامعه جدا بشود، هرگز در آشنایی با فن اخلاق و عمل به قوانین اخلاقی، موفق نخواهد بود؛ زیرا یکی از برجسته ترین و مهمترین وظیفه های اخلاقی انسان، رها نکردن جامعه و در متن آن به سر بردن است، چون شکوفایی فضایل انسانی در سایه داد و ستدهای جمعی است و اخلاق مانند احکام در همه حالات وجود دارد؛ اگر چه مهمترین بخش آن در جامعه جلوه می کند.

نیاز بشر به اخلاق، مانند نیاز وی به نبوت و وحی است؛ همان طور که هر فردی نیازمند به وحی است، خواه در جامعه زندگی کند و خواه زندگی فردی داشته باشد و هیچ فردی نمی تواند در جهان بینی، اخلاق و یا اعمال مستقلا به سر ببرد و به فکر خود بسنده کند و از همین رو اولین انسان روی زمین خود پیغمبر بود، در مسائل اخلاقی نیز چنین است، یعنی، اولین انسان هم ناچار است با دستور اخلاقی آشنا باشد و به آن عمل کند. (جوادی عاملی، ۱۳۷۸، ص ۳۸۲)

اخلاق و خودشکوفایی

در پژوهشی که ایوتزان، چان، گاردنر و پراشار (۲۰۱۳)^۲ انجام دادند به نتیجه‌ی زیر رسیدند:

«افرادی که دارای میزان بالاتری از معنویت (با دین یا بدون دین) بودند سطوح بالاتری از خودشکوفایی و معنا را در زندگیشان دادند، این در حالی بود که سطوح بالاتری از اقدام برای رشد فردی فقط برای گروهی یافت شد که سطوح بالای دینداری را با معنویت ترکیب کرده بودند (فقط کسانی که دارای سطوح بالایی از معنویت و دینداری بودند دارای سطوح بالاتری از اقدام برای رشد فردی بودند). (ایوتزان، چان، گاردنر و پراشار، ۲۰۱۳، ص ۹۲۶-۹۲۷)».

فاطمه زهرا سلام الله علیها الگوی معنویت و اخلاق

در این بخش از پیشینه به گوشه‌ای از ویژگی‌های حضرت زهرا سلام الله علیها می‌پردازیم.

دفاع از همسر با وجود دردهای روحی و جسمی

وقتی پس از به آتش کشیدن درب منزل مولا علی علیه السلام و جسارت به بانو فاطمه زهرا سلام الله علیها، مولا را برای بیعت می‌برند حضرت زهرا سلام الله علیها با وجود جراحات بدنی از پی ایشان می‌روند. «پسرعمویم، علی را رها کنید! به خدا قسم، اگر او را رها نکنید، نفرین خواهم کرد». این فاطمه علیها السلام است که (با بدن زخمی و پهلوی شکسته) به یاری علی علیه السلام آمده است، غمّ و هواداران او، از دیدن فاطمه علیها السلام تعجب می‌کنند، آنان که فاطمه علیها السلام را نقش بر زمین کرده و محسن او را کشته بودند، پس او چگونه توانست خود را به اینجا برساند؟ فاطمه علیها السلام کنار قبر پیامبر است، او آمده است تا از امام خود دفاع کند، صدای فاطمه علیها السلام به گوش می‌رسد: «به خدا قسم، اگر علی را رها نکنید، شما را نفرین می‌کنم!» لرزه بر ستون‌های مسجد می‌افتد، گویا زلزله‌ای در راه است، همه نگران می‌شوند، چشم‌های آنان به ستون‌های مسجد خیره مانده است که چگونه به لرزه درآمده اند! عذاب خدا نزدیک است! (خدامیان آرامی، ۱۳۹۵، ص ۶۹)

دلسوز پدر

روزی مشرکان در کنار کعبه اجتماع کرده بودند. حضرت فاطمه متوجه حضور آنها شدند. حضرت زهرا سلام الله علیها هوشمندانه متوجه شدند که برای چه چیزی جمع شده‌اند. حضرت دریافتند که آن‌ها با هم به سه بُت «لات، عُزّی و منات»

^۲ Ivtzan, I., Chan, C. P., Gardner, H. E., & Prashar, K. (۲۰۱۳)

عهد می بندند تا دسته جمعی به پیامبر صلی الله علیه وآله حمله کنند و او را به قتل برسانند. حضرت فاطمه سریعاً نزد پدر آمد، و در حالی که گریه می کردند، توطئه مشرکان را به آن حضرت گزارش داد. نبی مکرم صلی الله علیه وآله فرمود: دختر عزیزم، آب حاضر کن تا وضو بگیرم. آن حضرت آب حاضر کرد و پدر گرمی آن وضو گرفتند و به سوی مسجد، کنار کعبه حرکت کرد. وقتی که مشرکان پیامبر را دیدند، گفتند: این محمد است که می آید. آن ها با نگاه به اُبَهِت و چهره نورانی پیامبر صلی الله علیه وآله آن چنان سر در گریبان فرو بردند و درمانده شدند که هیچ کدام جرأت کاری بر ضدّ پیامبر صلی الله علیه وآله پیدا نکردند.

انفاق خداپسندانه

حضرت در خانه در حال مناجات با خدا بودند که مستمندی به درب خانه ایشان آمد و با صدای بلند گفت: از خانه نبوت یک پیراهن کهنه می خواهم. حضرت در آن موقع دو پیراهن داشتند، یکی کهنه و دیگری نو. می خواستند پیراهن کهنه را با توجه به تقاضای فقیر به او بدهد که ناگهان به یاد این آیه افتاد که می فرماید: «هرگز به حقیقت نیکوکاری نمی رسید مگر آنچه را دوست دارید انفاق کنید». بنابراین حضرت زهرا علیها السلام پیراهن نو را به فقیر داد و اینگونه از آنچه بیشتر دوست می داشت در راه رضای خدا گذشت.

مهربانی با زیردستان

حضرت زهرا خدمتکاری به نام فضا داشتند. آن حضرت کارها را با او تقسیم کرده بودند و یک روز ایشان کار می کردند و یک روز فضا. روزی سلمان حضرت زهرا علیها السلام را مشاهده کرد که با آسیای دستی، مشغول آرد نمودن جو است. و همزمان امام حسین علیه السلام را که شیرخوار و در حال گریه بودند، در آغوششان دارند. وقتی علت این موضوع که چرا کارها را به فضا نمی سپارد را از ایشان جویا شدند، فرمودند: رسول خدا صلی الله علیه وآله به من سفارش کرد که یک روز او کار کند، یک روز من. دیروز نوبت او بود و امروز نوبت من است.

خدمت رسانی از پشت جبهه ی نبرد

در جنگ خندق که مسلمانان مشغول به کندن خندق. خود پیامبر نیز به آنها کمک می کرد. گاهی کمبود غذا موجب می شد که مسلمانان از جمله پیامبر صلی الله علیه وآله سه روز را گرسنه بمانند، حضرت زهرا سلام الله علیها مقداری نان تهیه کردند و نزد پیامبر صلی الله علیه وآله رفتند و عرض نمودند: این مقدار نان، قسمتی از نانی است که برای فرزندانم پخته بودم و این قسمت را برای شما آورده ام. پیامبر صلی الله علیه وآله نان را از ایشان گرفتند و فرمودند: فاطمه جان، این تکه نان نخستین لقمه ای است که پدرت پس از سه روز گرسنگی، به دهانش می گذارد.

زیارت اهل قبور

حضرت زهراء سلام الله علیها صبح روزهای شنبه به سوی قبور شهدای احد می رفتند و بر سر قبر حضرت حمزه حاضر می شدند و بر ایشان رحمت می فرستاد و برایش طلب مغفرت می کرد.

بهترین یار در اطاعت پروردگار

روزی پیامبر (ص) از علی (ع) پرسید: "کیف وجدت أهلك؟ (زهر(س) را چگونه همسری یافتی؟)". علی (ع) در پاسخ عرض کرد: "نِعْمَ الْعَوْنُ عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ؛ او را در راستای اطاعت خداوند یاورى نیکو یافتم." (علامه مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۱۷)

پرهیز از تقاضای نامقدور

حضرت زهرا به گونه‌ای اهل مراعات حال همسر بود که یک روزی به خانه حضرت زهرا(س) غذا نرسید، حضرت زهرا(س) غذای در منزل را به کودکانش داده بود، و خود شب را گرسنه‌تر از آن‌ها به سر برد، امام علی (ع) بامداد آن شب، از آن بانوی مکرمه درخواست غذا کردند، حضرت زهرا(س) ماجرا را به عرض علی (ع) رسانید، علی (ع) فرمود: «در چنین وضعی چرا به من نگفتی تا به جستجوی غذا پردازم؟» فاطمه (س) در پاسخ گفت: «أَنِّي لَأَسْتَجِيبُ مِنَ الْإِلَهِيِّ أَنْ تَكَلِّفَ نَفْسَكَ مَا لَا تُقَدِّرُ عَلَيْهِ؛ من از خدایم شرم کردم که موجب شوم تا شما خود را در فشار قرار دهی، و بر چیزی که مقدورت نیست، خود را به زحمت افکنی» (کشف الغمّه: ج کلی، ص ۴۷۰)

تمکین و فرمانبرداری از شوهر

اولین و مهم‌ترین مصداق همسری شایسته اطاعت و فرمانبرداری از شوهر است که این امر در سیره و زندگی حضرت زهرا(س) به بهترین وجه تحقق یافته بود. یکی از نمونه‌های اطاعت پذیری ایشان از همسر خویش که در تاریخ نقل گردیده است به ماجرای عیادت خلفای اول و دوم از ایشان در ایام بستری بودنشان مربوط می‌گردد که حضرت علی (ع) از حضرت زهرا(س) سؤال کردند، آیا آن‌ها را به حضور می‌پذیری؟ و حضرت زهرا(س) در پاسخ فرمودند: «الْبَيْتُ بَيْتُكَ وَالْخُرَّةُ زَوْجَتُكَ أَفَعَلُ مَا تَشَاءُ» خانه خانه توست و من همسر تو هستم. هر آنچه که خودت می‌دانی انجام بده. (نهج الحیاه: ص ۲۱) این سخن در آن شرایط سخت روحی و جسمی ایشان (که لازم به توضیح نیست) نشان از اوج ولایت پذیری و اطاعت از همسر در سیره حضرت زهرا(س) دارد. (اقبالی، ۱۳۹۴)

هنر انقلابی ماندن

در آخرین فراز خطبه (خطبه‌ای که پس از رحلت حضرت محمد صلی الله علیه و آله ایراد فرمودند و به خطبه ی حضرت فاطمه معروف است)، پس از آن که حضرت خطاب به انصار که مجاهدان سینه چاک اسلام در زمان حیات رسول خدا صلی الله علیه و آله بودند، صحبت فرمودند و یادآوری کردند که چگونه آن‌ها تحت فرمان رسول خدا صلی الله علیه و آله جهت پیروزی اسلام زحمت‌ها کشیدند و آتش کفر را خاموش و نظام اسلامی را برقرار کردند، می‌گویند: چرا این روحیه و عزم را نیمه کاره رها کردید؟ و خطر چنین کاری را گوشزد می‌کنند و به همه بشریت نهیب می‌زنند که، انقلابی بودن مهم نیست، انقلابی ماندن هنر است، در واقع حضرت می‌خواهند متذکر شوند، اگر در غرور زحمات گذشته خود متوقف شدید، نه تنها زحمات گذشته خود را بی حاصل خواهید کرد، فاطمه زهرا علیها السلام سعی دارند زشتی حرکات دینی نیمه کاره و

مواضع بی ریشه و احساساتی را در چهره و عملِ عدّه ای از انصار نشان دهند، کسانی که عملاً بدون توجه، آب به آسیابِ دشمن اسلام می ریزند. آن گروهی که از اوّل مقابل اسلام و انقلاب بودند که خطری برای اسلام نیستند و اگر می توانستند اسلام و انقلاب اسلامی را از بین ببرند تا حالا از بین برده بودند. خطر از آن جا شروع می شود که بانیان برقراری اسلام حالا کار دفاع از اسلام و انقلاب را متوقف کنند، اسلام و انقلاب اسلامی از جانب چنین روحیه ای ضربه اصلی را خواهد خورد و باید قبح چنین عملی همواره در فرهنگ جامعه مطرح باشد. (طاهرزاده، ۱۳۸۸، ص ۳۰۲ و ۳۰۳)

حضرت زهرا بانوی با سیاست

حضرت زهرا علیها السلام در سخنانشان با زنان مهاجر و انصار، به توطئه ای اشاره می کنند که برای حذف علی علیه السلام در کار بود. حضرت با اعتراض خود، نقشه آن ها را رسوا می کنند و عملاً حکومت ساختگی را از مشروعیت می اندازند. راستی؛ اگر در آن شرایط بحرانی فاطمه علیها السلام زانوی غم بغل می گرفت و خود خوری می کرد چه می شد؟ در حالی که اگر علی علیه السلام کوچک ترین اعتراضی می نمود، می گفتند حرص بر حکومت دارد، (۱)

آیا اگر فاطمه علیها السلام سکوت می کرد، جز این بود که حاکمیت سقیفه با تمام قداست، خود را صاحب جان و مال مردم می دانست و به اسم جانشین پیامبر خدا صلی الله علیه و آله تمام قداست ها و اختیارات پیامبر خدا صلی الله علیه و آله را برای خود قائل می شد؟ پس این جا بود که باید فاطمه علیها السلام وظیفه سنگین و حساسی را به عهده می گرفت، گویا همه کارها در آن شرایط به او واگذار شده که حداقل اگر نمی تواند جریان حاکمیت را تغییر دهد، آن را از مشروعیت و قداست کاذب بیندازد، و فاطمه علیها السلام در مقابل فاجعه بزرگی که همه صبرها و طاقت ها را به یأس بدل می کند، ثابت کرد در آن شرایط نیز کسی هست که پایداری کند و حضرت علیها السلام فرهنگی را پایه گذاری می کند که نمونه ای از آن را در کربلا توسط حسین علیه السلام در مقابله با لشکر عمر سعد، یا در شام توسط حضرت زینب علیها السلام در مقابله با یزید می بینید. وای اگر فاطمه علیها السلام در مقابل حاکمیت بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله اعتراض نمی کرد. (طاهرزاده، ۱۳۸۸، ص ۴۱۸ و ۴۱۹)

دو حدیث از احادیث حضرت زهرا سلام الله علیها

الْبَشْرُ فِي وَجْهِ الْمُؤْمِنِ يُوجِبُ لِصَاحِبِهِ الْجَنَّةَ وَالْبَشْرُ فِي وَجْهِ الْمُعَانِدِ الْمُعَادَى يَقِي صَاحِبَهُ عَذَابَ النَّارِ

حضرت زهرا علیها السلام فرمود:

خوشرویی با مؤمن، موجب دستیابی به بهشت می شود و خوشرویی نسبت به غیر مؤمن انسان را از عذاب آتش حفظ می کند. (فاطمه الزهرا بهجه قلب المصطفی، ج ۱: ۳۰۰)

ما يصنع الصائم بصيام إذا لم يصن لسانه و سمعه و بصره و جوارحه. روزه دار اگر زبان و گوش و چشم و اندامش را حفظ نکند روزه او به چه کارش آید؟ (فاطمه الزهرا بهجه قلب المصطفی، ج ۱: ۳۰۵)

نتیجه گیری

معنویت بخش مهمی از زندگی هر فردی را می‌تواند تشکیل دهد هرچند این مهم در زندگی برخی بسیار کمتر و گاهی هیچ اثری از آن دیده نمی‌شود و در برخی دیگر پررنگ و بخشی اعظمی از دغدغه‌های آنها را شامل می‌شود. با توجه به اهمیت اخلاق و معنویت در زندگی فردی و اجتماعی ضرورت معرفی یک الگوی برتر خودنمایی می‌کند. میراث عرفانی ما چنان پرمایه است که توانایی رقم زدن یک انقلاب بزرگ اجتماعی را دارد. حضرت زهرا سلام الله علیها به عنوان یک شخصیت کامل می‌تواند نه تنها به عنوان یک الگوی اخلاق معنوی بلکه به عنوان یک الگوی اخلاق محض به جهانیان معرفی شود. اخلاق حضرت زهرا سلام الله علیها تنها منحصر به زندگی فردی ایشان نبوده بلکه در تمام ابعاد زندگی ایشان جریان داشته است. زندگی کوتاه و پربرکت آن حضرت سراسر درس اخلاق، معنویت و انسانیت بوده است. با توجه به اهمیت اخلاق و لزوم توجه به معنویت در جوامع مختلف این نیاز وجود دارد که ایشان به عنوان یک الگوی کامل برای هر زن و مردی معرفی شود. در این گفتار سعی شد برخی از ابعاد زندگی آن حضرت به نمایش کشیده شود هرچند قلم هرچه بنویسد باز هم از توصیف ایشان قاصر است.

فهرست منابع

- ۱- اربلی، علی بن عیسی. کشف الغمه فی معرفه الائمه. [بی جا]: مکتبه الحیدریه (۱۳۸۵).
- ۲- اقبالی، ابوالفضل. زنانگی در سیره حضرت زهرا(س). دو ماهنامه علمی فرهنگی و اجتماعی حوراء دفتر مطالعات و تحقیقات زنان. (شماره ۴۷) (۱۳۹۴).
- ۳- تالیف واحد پژوهش مسجد مقدس جمکران، حضرت فاطمه علیها السلام. قم: مسجد جمکران، (۱۳۸۵).
- جوادی عاملی، عبدالله. تفسیر موضوعی قرآن کریم مبادی اخلاق در قرآن. قم: مرکز نشر اسراء ۱۳۷۸.
- ۴- حسن زاده یزدی، مهدی؛ حسین، حمیده سادات؛ روحانی، کامل و پیشرفت انسان و جامعه از دیدگاه شهید مطهری. فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، ۳(۵)، ۳۷-۱۳۹۶، ۵۸.
- ۵- خدایان آرائی، مهدی، ندای فاطمیه: نگاهی به مظلومیت حضرت فاطمه علیها السلام. قم: عطر عترت (۱۳۹۵).
- ۶- الرحمی الهمدانی، احمد. فاطمه الزهرا بهجه قلب المصطفی. تهران: نشر منیر. (۱۳۸۸).
- صابری، علی، نقش معنویت در کیفیت زندگی، دومین کنفرانس ملی روانشناسی و مشاوره، اصفهان، <https://civilica.com/doc/۷۷۰۰۵۳>، ۱۳۹۶.
- ۷- طاهرزاده، اصغر، بصیرت فاطمه زهرا علیه السلام در ریشه یابی آفات حذف حاکمیت دینی از مدیریت جهان: شرح خطبه حضرت فاطمه علیها السلام در مسجد مدینه و شرح خطبه حضرت فاطمه علیها السلام با زنان مهاجر و انصار. اصفهان: لب المیزان، ۱۳۸۸.
- ۸- کیخانی، محمد و نیک منش، زهرا، رابطه بین رشد اخلاقی و رشد اجتماعی و اهمیت آن در مسایل روانشناسی، کنگره بین المللی جامع روانشناسی ایران، <https://civilica.com/doc/۶۳۳۵۸۱>، ۱۳۹۵.

- ۹- مجلسی، محمدباقر. بحارالانوار جلد ۴۳، ترجمه سید محمد قائم فرد، زندگانی حضرت فاطمه ی زهرا سلام الله علیها. قم: عطر عترت، (۱۳۸۹).
- ۱۰- نجم الهدی، فاطمه سادات و شرمسار، رضا، جایگاه اخلاق در جامعه، همایش سراسری علمی پژوهشی شناخت اخلاق و آداب حسینی، تایباد، ۳۸۲۳۳۱، <https://civilica.com/doc/382331>.۱۳۹۴.
- ۱۱- ویسی، محمود، اخلاق، معنویت و ارزش های اخلاقی، همایش ملی جستارهای پژوهشی با تاکید بر بیانیه گام دوم انقلاب، گرگان، ۹۷۷۰۱۷، <https://civilica.com/doc/977017>.۱۳۹۸.
- ۱۲- Ivtzan, I., Chan, C. P., Gardner, H. E., & Prashar, K. (۲۰۱۳). Linking with psychological well-being: Examining self-religion and spirituality personal growth initiative. Journal of actualisation, meaning in life, and religion and health, ۵۲(۳), ۹۱۵-۹۲۹.